

АЛТЫН БАЙЛЫКЪ

Аны историясындан бир ненча сёз

*Кеснин сейирлик энчиликтери бла алтын бурун заманда окуна белгил болган эди. Ол заманда аны ариулукуга деп жюрюте эдиле. Артдан артка уа ол сатыу-алыуда жюрюген багъа болуп башлады.

Биз алтынны алтын болганын не заманда билгенби? Иаму литературала ол жаны бла былдай оюм жюрюдо. Багырны мындан 12.000 жыл алгъа хайырланып башлаганын, алтын а ары дери да белгили болганды. Бир-бир илму ишеледе чертилгенча, бизни емюрге дери 5000 — 8000 жыл алгъа алтынны Египетден башлап Индияны северо-запад кесегине дери бек багъа; затанча ариулукуга жюрюгендиле. Алайда да, адам улу ачыккалаган металлала алтын бек биринчиледен бирди.

Алтынны кыраулууунда кеп тюрлю ичюшакъла болалды. Аны тюрсюню да алагъа кере болады. Сёз ючюк, ючюшю кёбюрек болгъан алтынны тюрсюню саргылдым бетге тартады. Багыр а аны бетин аз-маз кёксюндюмге буралды.

Болса да чый алтын табылгъан жерле да аз тюбийюле. Сёз ючюк, 1842 жылда Ташкутаргани сууну бойунда (икг Урал) 36 килограмм тархан алтын гырт табылганды. Андан сора да ол тийреде 0.4 — 2.8 килограмм болгъан 52 алтын гырт тапкандыла. Заман озуп бара асе да, алдай алтын «саугъала» андан сора да кеп тюбегендиле. 1904 жылда Тау Алтайда, Телен келю кытында табылгъан чый алтын кесини ариулуку, уллулуку бла кеплене сейириндиргенди. Базманга салгъанда уа ол 24.9 килограмм тарханды. Восток Саянда табылгъан алтын

гыртланы биринчисини аур-лугу 32 экинчисини — 14 килограмм болганды. Аллай чый алтын гыртла Север Кавказны тийресинде да тюбегендиле.

Археология эм башха литература тарыхлагъа кере алтынны бек алгъа Африканы кыралларында кызын тюбегендиле. Египет бурунгулу кыралгъа саналады. Алай бизни емюрге дери 5 миң жыл алгъа ары алтынны шендую Восток Суданда, ол заманда уа Ну-билдан, келтирип алгъандыла. Балм, бурунгу египет тилде алтынга «иуб» деп аны ючюк айта болурла.

Кавказ халкыла алтын бла бизни емюрдөн 3000 жыл алгъа шагъырей болгандыла. Анга Закавказьени тийресинде табылгъан алтын затла шагъатлыкъ этедила. Бир-бир адимдени оюмларына кере, сифле алтынны Закавказьеден эм Север Кавказдан келтиргендиле. Белгили болганыча, Север Кавказда, Белая эм Лаба суулары тийрелеринде, алтынны бизни емюрге дери 600 жыл алгъа кызып башлагандыла. Алтын кызылгъан ысла Север Осетияны, Къабарты-Малкъарны, Сванетияны тийрелеринде да тюбейдиле.

Феодал Россейге оюу этгенде ата журтлу алтын промышленностну кырауугъа улу магнаа бергендиле. Сёз ючюк, орус юведирле алтындан тюрлю-тюрлю ишледиле хазырлап башлагъан кезиу Х—ХII емюрге тюшеди. Петр I заманында уа алтын илеуно ийлендириу жаны бла энчи унаала да чыкыгъандыла. Россейде алтын кызылып башлагъан биринчи жыллагъа 1704—1729 жылда саналадыла. Алай ол заманда алынган алтынны бчеми бек аз эди. Сёз ючюк, 1745 жылда аны

ючюш бла бирге кызылгъан тюрлюсю 12 фунт болганды. Алтын промышленностну кыраулуу да ол жылдан башланады. Алай артан артка, алтын кызыу промышленност мурдоргъа кечюроле багътаны санын, ол бечем да терк еседи. Он жылны ичиде, 1816—1826 жыллада, Эралда 8125.4 килограмм алтын кызылгъанды. 1826 — 1885 жыллада уа ол бечем 45373.9 килограммга жетгенди. Ол жыллада Россей алтынны аслам кызыган кыралладан бирине саналады. Ишни андан да тири бадырыр ючюк алтын промышленностну анытыууга кеп ырьсхы белонгенди, тыш кыралладан ачча энкюле алыннгандыла. Алай бла 1814 жыл бла тегилтерденде 1850 жылда 100 кере кеп алтын кызылгъанды.

Былайда ишни башха жаны да барды. Алтынны кеплюю халкыны жашау кылаилыгын ийлендиреке керек асе да, патхал Россейде кыра халкыны жашауун ол не аз да иги жанына бурмаганды. Халк алгыныча жалангачлай, ачлай, жашау ючюно аурлукуга бла басылгъанлай кыалганды. Романовла, Демидовла, Шуваловла, Ратьковла уа бютюн бай болгандыла. Ол артыктылыкланы жалан да Совет власть кетергенди. Машинала, биринчи класслы техника, оборудование кылын къол ишлени алышындиргандыла. Азадан Березовск, Водайбо, Балей, Алдан, Магадан дегенча алтын кызыуно кюлюо производство эм культура аралары кыраулагъандыла.

Алтын байлыкъла жерни кылаиында да тюбейдиле. Алай бир-бир жерледе ол асламыракъды, башхаларында уа — жюкюю орундады. Сёз ючюк, Европада, Север

Африкада, Азияны юг-запад жанында алтын жюкюю дерге болукуду. Башха регионлада уа ол тегюлюп кыалгъан юкюкди. Эчи литературада белгили болганыча, капиталист кыралланы алтын байлыкы 17—20 миң тоннага жетеди, Аны 8—12 миң тоннасы Юг Африка Республикалады, АВШ, ЮАР эм Канада алтын жаны бла бек бай кыраллагъа саналадыла. Битеу капиталист кыраллада жы сайын кызылгъан алтынны 83 проценти ол юч кыралгъа тюшеди. Былайда бир затны чертирчады. Россей Алканы Америкага сатхан кесинде 1880—1950 жыллада 835 тонна алтын кызылгъанды. Ол кезиуде жалан да Господин Чичагов деген рудник 16 тонна алтын бергенди.

Бюгюндюде Американы Бирлешген Штатларыны алтын хазналарын ненча доллар бла саваргъа болукуду? Алгъа бир кызуум тенгелшириуле келтирейин. 1935 жылдан 1952 жылга дери аны алтын асырауларыны багъасы 10 миллиард доллардан 23.3 миллиард долларга жетгенди. Алай артан артка ол кынын экономика болумлагъа тюшеди эм аны алтын байлыкы таркыйип башлайды. Сёз ючюк, 1952—1960 жыллада Америка башха кыраллагъа 5000 тоннага жуууу алтын сатханды. Эки жылдан сора уа ол дагыда 16.5 миллиард доллар багъасына аз болады.

СССР-ни алтын запаслары кыралда илмуу, техниканы анытыргъа, башха кыранчагъа да жетериндиле. Баш борч аны азулу хайырланууду, алтынны алтынныча багъала билнудо.

Е. РУБЦОВ,
инженер-геолог.

Спорт

дзюдо

Серебряные Пруды шахарда (Москва область) Совет Союзу эки кере Игити Василий Иванович Чуйковну намысына дзюдодан Битеусоюз жаш тельо турнир бардырылганды. Аккер башчымы туугъан жерини Россей Федерацияны, Украинаны, Таджикистанны, Латвияны, Эстонияны шахарларыан 250-ге жуууу жаш Джефф баргъан эди.

Команда алы жерле ючюк кыты кюрешгендиле, Эришууде Москва атлеттери дзюдочулары биринчи жерге чыкыгъандыла. Башкырыны командасы экинчи эм Нальчкны Ленин районуну 3-юу номерли сабий-жаш тельо спорт школуну спортсменлери ючюно жерлени алгандыла.

68 эм 75 килограмм аурулукуда бизни жашла Мурат Дышеков эм Руслан Балкызов хорлагандыла. 41 килограммга дери аурулукуда Руслан Локон экинчи жерге тийишли болганды. Кеси аурулукуларында ючюно жерлеге Виталий Головахи, Аслан Кунжиев, Эльдар Шавасев, Хасанов Таов, Алим Шаутаев чыкыгъандыла.

Команданы Битеусоюз турнирге тренер Мухамед Емкужев хазырлаганды.

ЖЕНГИЛ АТЛЕТИКА

Север Осетияны Орджоникидзе спорт дворецини студьасы ючюк женгил атлетикадан терели Битеусоюз эришууде болгандыла. Алгъа кыралны жыйырмадан артык шахарында келген женгил атлетле кытышхандыла.

КЪМАССР-ни Халкыга билим беруу министрествоуну женгил атлетикадан сабий-жаш тельо спорт школуну келечилери алада ахшы керюндюле болдуругандыла. Константин Толмачев 60 метрге чабышында 6.7 секунд кыратып, биринчи жерни алганды эм СССР-ни спорт устасына

кандидаты мардасын толтурганды. Петр Петраков узунлукъга секириуде хорлаганды. Максим Ганжа 600 эм 1000 метрлеге чабышыуда экинчи жерлени алганды.

Профсоюзланы физкультура - спорт обществоуну область советини комплекс сабий-жаш тельо спорт школунда юйренген Виктор Кузнецов а 300 метрге чабышыуда биринчи жерге чыкыгъанды.

КЪМАССР-ни Халкыга билим беруу министрествоуну сабий-жаш тельо спорт школуну башха атлеттери да Леникеде Битеусоюз турнире махтаулу болгандыла. Николай Барабанов 400 эм 800 метрлеге чабышыуда биринчи эм экинчи жерлени алганды. Наталья Дитлова тыйгычылары бла 300 метрге эм Евгений Хаджаев 110 метрге чабышыуда экинчи жерлеге тийишли болгандыла.

ФУТБОЛ

Профсоюзланы физкультура-спорт обществоуну область советини футболдан чемпионолу башлаганды. Ага республиканы предприятийларыны, учрежденийларыны, окуу юйлерини, колхозларыны, совхозларыны физкультура коллективлеринден кыркъ команда кыатышханды.

Чемпионатда «Урожай» (Шалушка), «Ашамаз» (Заяконово), «Малкъар» (Огъары Малкъар), «Металлист» (Аргудан), «Колос» (Чегем) эм «Нива» (Нальчик) иги ойнагъанларыны кергюзгендиле. Ала кеслерини подгруппаларында биринчи, экинчи жерледе тохташым, финалга чыкыгъан эдиле.

Мындан алгъаракъда уа республиканы «Спартак» стадионунда чемпионаты ахыр туруну финал оюналары бардырылгандыла. Ала былай башлагъандыла: «Урожай» — «Нива» — 7:2, «Малкъар» — «Колос» — 5:2, «Ашамаз» — «Металлист» — 5:1.

Алай бла Шалушканы «Урожай» командасы проф-

Спорт

союзланы физкультура спорт обществоуну область советини чемпиону болганды. «Ашамаз» эм «Малкъар» командала уа экинчи эм ючюно жерлени алгъандыла. Эришууде юсюнден болумга тийишлиликде энди келер жыл чемпионатха «Урожай» эм «Ашамаз» командала кыатышыркыдыла.

ТЕННИС

Вольный Арзлану 17-чи номерли орта школуну бунчу классны окуучуу Мухамед Кушхов стол теннисден Нальчкны чемпиону болганды. Спорт уста Андрей Климов экинчи эм Александр Перепелица ючюно жерлени алгандыла.

Кызыланы арасында уа технология техникумну студентнаны, спорт устакъа кандидат Рафина Гатаова биринчи болганды. 27-чи номерли орта школуну окуучуу Ольга Шраимо экинчи эм спорт уста Ирина Данилова ючюно жерлеге чыкыгъандыла. Экеу-экеу болуп бардырылгъан эришууде уа кыраиында Аргуу бла Мухамед Кушховла эм Ирина Данилова бла Рафина Гатаова хорлагъандыла.

ШАХМАТЛА

Къабарты-Малкъары шахматладан энчи команда биринчилиги бардырылганды.

Спорт

Ага республиканы шахарларыны бла районларыны шюл командаларыны бек ючюклеринден сегизини кыатышханды. Биринчилике Нальчкны биринчи, экинчи номерли жыйымдык командалары эм Урван районуну жыйымдык командасы хорлагъандыла.

Эчи алып айтханда, кызыланы арасында Нальчкны 2-чи номерли орта школуну окуучуу Зара Колцова айырмалы болганды. Экинчи номерли орта школуну Нальчкны Ирина Постолова эм Совет району келечиси Марина Мисостова чыкыгъандыла.

Жашланы арасында уа Нальчкны Эльдар Казиев, Александр Галактионов, Александр Мигиоров биринчи, экинчи, ючюно жерледе алгандыла.

БАСКЕТВОЛ

Къабарты-Малкъар кырал университетде баскетболдан терели турнир болганды. Ага университетини факультетлеринден сегиз эр киши жыйымдык команда кыатышханды. Турнире педагогика факультетини баскетболистлери биринчи, инженер-техника эм химия-биология факультетлени командалары экинчи, ючюно жерлеге чыкыгъандыла.

Г. ИСЛАМОВ,

Редактор **И. И. ГУЗБЕВ.**

Кооперативледе ишлегенлени эслерине

Республиканы кооперативлеринде биринчи профсоюз организациала кыраулагъанлары бла байламлы кеп оюучула эм профсоюз активистле кырал социальный страхованияны фондуна ачча етдюрюно жоругъуну, профсоюз взносланы жыйынуу, башчылык этген профсоюз органданы айырынуу эм башха затланы юслеринден билрге сюедила.

Аланы эм профсоюз иш бла байламлы башха вопроslаны юслеринден толу информация сиз кооперативледе ишлегенлени профсоюзларыны бюромунда (360011, Нальчик ш. Ленин пр., 53, 3-ю этаж, 71-чи, 72-чи оторулада) алыргъа болукусуз. Телефонла: 5-42-33, 5-85-09.

РАДИО

- 3-ю январда**
Орус тилде бериле
7.40 — 7.45 — Газетни обзору, 8.15 — «Манга ол заманда ийнангандыла», Гогунков атлы колхозну председатели А. Харавени юсюнден, 8.25 — «Мюлк расчыт: сююно кыйынылыклары», Нальчкнде машинала ишлеучю завод, 8.35 — Концерт, 8.55 — 9.00 — Билдириуле, 18.25 — Жангы хапарла, 18.37 — 18.40 — Берилуени программасы.
- Малкъар тилде бериле**
7.35 — 7.40 — Газетни обзору, 11.15 — Шуелукуву гул кысымы, «Атаны ауазы», А. Айтбаевни поэмасы, 11.30 — 12.00 — «Туугъан жерини жыйлары», Коперт, 16.00 — Радиону почтасы, 16.10 — «Халкты ырыны юсюнден сёлешеник», Музыкалы-юреттиу программа, 16.45 — 17.00 — Жангы хапарла.
- Къабарты тилде бериле**
7.30 — 7.35 — Газетни обзору, 7.45 — 8.00 — Эстрада музика, 17.15 — Жангы хапарла, 17.30 — «Къабарты жазманы юсюнден», Педагогика илмулары кандидат А. Эришвану сёлешиню, 17.45 — Концерт, 18.15 — 18.25 — «Горня», Школчула.
- 4-ю январда**
Орус тилде бериле
7.40 — 7.45 — Газетни обзору, 8.15 — В. Бондарен-

- ко, «Кузьмич», Инсцениро-
- 5-чи январда**
Орус тилде бериле
7.40 — 7.50 — «Кабардино-Балкарская правда» эм «Советская молодежь» газетлени обзору, 8.15 — Эл мюлк радиовестник, 8.30 — «Сизни жумушларыгыма кылай толтурдыла?», Радюрейд, 8.40 — Музыка, 8.55 — 9.00 — Билдириуле, 11.15 — 12.00 — Школнаникулланы конферинде, «Кожкин дом», Горькин атлы кырал драма театры спектакли, 18.40 — Жангы хапарла, 18.57 — 19.00 — Берилуени программасы.
- Малкъар тилде бериле**
7.35 — 7.40 — Газетни обзору, 16.00 — Малчылык — баш ишди, «Кюйчула экзамен бередила», Ушакъ, 16.10 — Концерт, — 15.45 — 17.00 — Жангы хапарла.
- Къабарты тилде бериле**
7.30 — 7.35 — Газетни обзору, 7.45 — «Семиртгычле эм тегерекдеги кудрет», «Къабмалкземпром» бюлюмю начальниги В. Хамуковну сёлешиню, 7.55 —

- 8.00 — Музыка, 18.00 — Жангы хапарла, 18.15 — 18.45 — Концерт.
- Малкъар тилде бериле**
7.35 — 7.40 — Газетни обзору, 16.00 — «Бизни жашауубурун кюзюсю», Асламлы информация амалланы ишлерини юсюнден, 16.15 — «Жашлыкъ», Спорт радио-жыйымдык, 16.30 — Сизни суйген макъамларыгыз, 16.45 — 17.00 — Жангы хапарла.
- Къабарты тилде бериле**
7.30 — 7.35 — Газетни обзору, 7.50 — 8.00 — Женгил музика, 17.15 — Жангы хапарла, 17.30 — «Биз алчылагъа жыр бла махтау салабыз», Концерт, 18.00 — «Эллилерини эсинде», Г. Шибзуковну юсюнден, 18.15 — Телсеу таргыула, 18.30 — 18.40 — «Жюрек халал-
- Орус тилде бериле**
7.40 — 7.45 — Газетни обзору, 8.15 — «Кругозор», Жащ тельоге аталгъан программа, 8.45 — Музыка, 8.55 — 9.00 — Билдириуле, 17.55 — 18.00 — Жангы хапарла.
- Малкъар тилде бериле**
7.35 — 7.40 — Газетни обзору, 15.15 — Минерфон алдында театр, У. Ахмадов, «Багъалы келин», Спектаклны радиомонтажи, 14.42 — Музыка, 16.55 — 17.00 — Жангы хапарла.
- Къабарты тилде бериле**
7.30 — 7.35 — Газетни

- лыкъ» Х. Дударовну этюдларны;
- 6-чы январда**
Орус тилде бериле
7.40 — 7.45 — Газетни обзору, 8.15 — «Кругозор», Жащ тельоге аталгъан программа, 8.45 — Музыка, 8.55 — 9.00 — Билдириуле, 17.55 — 18.00 — Жангы хапарла.
- Малкъар тилде бериле**
7.35 — 7.40 — Газетни обзору, 15.15 — Минерфон алдында театр, У. Ахмадов, «Багъалы келин», Спектаклны радиомонтажи, 14.42 — Музыка, 16.55 — 17.00 — Жангы хапарла.
- Къабарты тилде бериле**
7.30 — 7.35 — Газетни обзору, 7.45 — «Аренда подрадно не ючюк сайлабыз?», Авторемонт завод, 7.55 — 8.00 — Музыка, 17.15 — Жангы хапарла, 17.20 — «Жашла Ата журтка къуладукъ этедила», Жащ тельоге, 17.30 — 17.55 — «Бизни бза бирге солугъуз», Концерт.
- 7-чи январда**
Орус тилде бериле
7.50 — 8.00 — Берилуени программасы, Билдириуле, 8.15 — Шуелукувн толкунларында... Ол заманда биз бир бирге жууугъуракъ болукубуз», Дагестанны прикладной искусствоуну кермюченден сора, 8.30 — 9.00 — Концерт, 18.20 — 18.40 — «Рез кыраам», Информация беруу.
- Малкъар тилде бериле**
16.00 — «Качество эм сан», Къабарты-Малкъарны тигиу этген биринюу, 16.10 — «Емюрге ариулай турсуу», Туугъан жерини табигъатыны эм аны сакълауно юсюнден, 16.30 — 17.00 — Концерт.
- Къабарты тилде бериле**
7.15 — Айырулагъа хазырлана, «Эл депутатланы кытайгычулары», Песхурея эл, 7.25 — 7.50 — «Жарлыкъ келюлюк», Концерт, 11.30 — 12.00 — «Аит», А. Бицувени поэмасына кере радиопостановка, 17.15 — «Откагъа», Радиожурнал, 17.45 — 18.20 — Концерт.

РЕДАКЦИАНЫ АДРЕСИ ЭМ ТЕЛЕФОНЛАРЫ
360000 Нальчик шахар Ленин орамы № 5 8—9-чу этажла
Телефонла: редактор — 2-23-82 редактору приёмный — 2-63-01, редакторну заместителери — 2-38-21 2-63-52, жуууалар пропагананы бөлжюмю — 2-67-68, информацион бөлжюмю — 2-68-72 секретарь — 2-66-85 секретариат — 2-85-33 ингриги одакция — 2-71-63, редакторуны улчу бөлжюмю — 2-68-72 секретарь — 2-66-78, редакторуны улчу бөлжюмю — 2-66-73, культура эм жашау бөлжюмю — 2-24-02, транспортну бөлжюмю — 2-66-71, энчи корреспондентле эм фотокорр — 2-85-82, галамча — 2-85-33.